

УДК 911.3(477)

Яценко В. С.

(Київ)

Формування ключових компетентностей здобувачів освіти з економічної географії

У статті представлено методику формування і оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти, як: соціальні, культурні, комунікативні, особистісний та мотиваційні, які сприятимуть міцному засвоєнню наукових основ економічної географії.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентності, ключові компетентності, педагогічний контроль і оцінювання.

В статье представлена методика формирования и оценки ключевых компетенций соискателей образования, как: социальные, культурные, коммуникативные, личностный и мотивационные, способствующие прочному усвоению научных основ экономической географии.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентности, ключевые компетентности, педагогический контроль и оценка.

The article presents a methodology for forming and evaluating the key competencies of the candidates for education, such as: social, cultural, communicative, personal and motivational, contributing to the lasting assimilation of the scientific foundations of economic geography.

Keywords: competence approach, competence, key competence, pedagogical control and evaluation.

Постановка проблеми. Про необхідність фундаментальної реформи способів або методів контролю в системі української освіти висловлювались педагоги, науковці як України так і зарубіжних країн. Зокрема, про нові

теоретичні моделі ключових компетентностей та їх оцінку розробляли, як науковці Великобританії – Джон Равен, так і України – Іван Єрмаков та вчені інших країн.

Перехід в Україні до 12-річного терміну навчання орієнтує розробників навчальних програм та педагогічних технологій на компетентісно орієнтований підхід. Він бачиться нам, як цілепокладання у формуванні ключових компетентностей здобувачів освіти. Єдиних підходів до формулювання поняття «компетентність», які групи компетентностей необхідно формувати у здобувачів освітніх послуг насамперед не визначено.

Формулювання цілей. Враховуючи специфічність навчального предмета будемо аналізувати основні засади процесу визначення ключових компетентностей під час навчання економічної географії.

Аналіз останніх досліджень. Поняття «компетентність» на думку експертів Ради Європи, передбачають:

- спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби;
- комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти поняття «компетентності» визначається, як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу.

Експерти програми «Визначення та вибір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади» (1997) визначають поняття «компетентності» як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання [2].

За визначенням Джона Равена, компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії у конкретній предметній області яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [3].

Поняття «компетентності» в Україні розглядають насамперед як життєва компетентність, яка за визначенням І. Г. Єрмакова, – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідні для розв’язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального проекту.

Виклад основного матеріалу. В узагальненому аналізі визначення поняття «компетентності» ми робимо акцент на ключових компетентностях, які є інтегрованим результатом навчальної діяльності здобувачів освіти і формуються передусім на основі опанування змістом освітньої галузі «Суспільствознавство». Виявити рівень такого опанування, як зазначає О. Овчарук, – покликане оцінювання.

В основі оцінювання провідними критеріями будуть служити такі ключові компетентності:

- а) критичне мислення в учня;
- б) інтегрований підхід до вирішення проблеми;
- в) автономна дія (здатність захищати та піклуватись, відповідальність, права, інтереси та потреби інших; здатність складати та здійснювати плани та особисті проекти; здатність діяти у значному контексті);
- г) інтерактивне використання засобів (здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку та тексти; здатність використовувати знання та інформаційну грамотність; здатність застосовувати інтерактивні технології);
- д) вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах (здатність успішно взаємодіяти з іншими; здатність співпрацювати; здатність вирішувати конфлікти) [5].

Окремі педагоги штучно звужують поле діяльності здобувача освіти, їх прояви до здатності застосовувати знання, уміння і навички на практиці (див.: роботи І. Тараненко, Л. Левченко та інших дослідників).

Формування соціальних компетентностей учня та їх оцінка відбувається в сфері виховання. Насамперед, як виховання відповідальності в здобувача освіти.

Білоруський практичний психолог Г. С. Абрамова виділяє відповідальність як одну з форм «конкретизації моральних вимог», у тому числі і в навчальній діяльності. Компетентна особистість за словами І. Тараненко, це та, яка бере «на себе відповідальність за дану діяльність».

У цьому процесі становлення особистості здобувача освіти, за спостереженнями М. В. Савчин проявляється два види контролю:

а) інтернальний (внутрішній), коли здобувач освіти бере відповідальність за події, що відбуваються в його житті, більше на себе;

б) екстернальний (зовнішній), людина має схильність приписувати відповідальність за все зовнішнім чинникам (іншим людям, докільлю, долі чи випадку).

Зважаючи на індивідуальний рівень навчальних досягнень кожного здобувача освіти переважання інтернального виду контролю буде, як підтверджують дослідження психологів та педагогів «головним критерієм оцінки рівня моральної зрілості особистості в цілому» [4].

Важливу роль відіграє у визначенні рівня навчальних досягнень здобувача освіти засвоєння ним культурних компетентностей.

Так, важливою умовою під час перевірки і оцінюванні відповіді здобувача освіти на заняттях економічної географії є одночасне (паралельне) визначення рівня культурного розвитку здобувача освіти. Даючи комплексну характеристику економічному об'єкту або процесу здобувач освіти повинен включати не лише опис просторового розташування даного об'єкта (процесу), його основні властивості, а також доповнювати відомостями про архітектурні пам'ятки, традиції, обряди, релігійні і культурні особливості регіону (при необхідності й доцільності).

Формуючи й оцінюючи дану ключову компетентність у поєднанні з іншими навчальними досягненнями здобувачів освіти, педагоги підвищують їх культурний рівень, виробляють активну життєву позицію, розвивають мотиваційний компонент оцінювання.

Навчаючись, здобувачі освіти стикаються з труднощами різного характеру в процесі подолання яких і виробляється радість від інтелектуальної праці. Якщо здобувача освіти постійно «переслідують» невдачі створюється особлива педагогічна ситуація-установка де переважаючим буде відчуття дискомфорту і безперспективності учіння.

Протилежною стороною даного процесу є надмірна похвала здобувача освіти коли він (вона) розуміє, що потерпів невдачу (з суб'єктивної точки зору), а учитель при цьому в силу різних обставин постійно хвалить його.

Аналогічні ситуації розглядаються під час дослідження питання самооцінки – умови її формування, врахування під час оцінювання тощо. І тому необхідно брати до уваги, що при оцінці компетентностей, авторитетність педагога, який хвалить або осуджує відіграватиме провідну роль.

У сучасному динамічному світі вирішальну роль відіграє комунікативна компетентність, яка передбачає насамперед оволодіння двома-трьома іноземними мовами (лінгвістичний компонент). Навчання економічної географії сприятиме у майбутньому отриманню професій економічного профілю, маркетингу та інших (професійний компонент). Всі ці компоненти комунікативної компетентності асоціюються у сучасній молоді з життєвим успіхом.

За визначенням О. А. Біленюк життєвий успіх – це сформований і функціонуючий у конкретно-історичному просторі комплекс уявлень, суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів) відносно актуальних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються як високі, престижні, взірцеві у стратифікованому суспільстві.

У педагогічній роботі необхідно брати до уваги і відомості про очікувані результати майбутнього учнівської молоді, учитель географії та економіки тим самим підкріплює мотив на досягнення більш високого рівня або показника у навчанні.

Комунікативна компетентність розвивається і оцінюється під час організованих диспутів, обговорень за «круглими столами» економічного

питання, змагання в ораторському мистецтві з природознавчої та суспільствознавчої наукової проблеми та інших формах контрольної діяльності.

Застосовуючи методи контролю учитель географії та економіки визначає не лише рівень сформованості компетентності, а також розвиває в учнів мистецтво висловлювати власні думки, презентувати особисті досягнення, знаходити вихід із конфліктної ситуації, створює умови вироблення навичок довірчих відносин тощо.

Український педагог О. М. Алатарцева вважає, що головним фактором, одним з результатів самореалізації особистості здобувача освіти (студента) є успіх, і рекомендує дотримуватись таких основних вимог до організації освітнього процесу у досягненні успіху:

а) навчити здобувачів освіти робити самооцінку своїх знань, умінь та навичок;

б) кожний здобувач освіти (студент) повинен усвідомлювати, що головною частиною будь-якої успішної справи повинні бути знання;

в) набувати уміння та навички успішної діяльності;

г) пробуджувати бажання, щось зробити, змінити щось у собі, домагаючись поставленої мети;

д) свідомо діяти.

Учителю географії та економіки слід пам'ятати, що кожний здобувач освіти бажає, щоб його успіхи були визнані. Це можна здійснювати підкреслюванням ледве помітних важливих зрушень у навчанні, прояв зацікавленості учителем в успіхах здобувача освіти, що і спонукає останнього працювати якісніше. За визначенням Б. Ф. Баєва та інших науковців, така форма заохочення стимулює учня виправдати добру думку про нього учителя. Це також створює радість трудового напруження.

Педагогічна оцінка набуває більш самостійного значення – вона переживається як їх особистий успіх або невдача, на її основі формується самооцінка, рівень домагань.

Важливою умовою підвищення рівня навчальних досягнень здобувачів освіти є розвиток їх особистісної компетентності. Майстерність педагога проявляється у вмінні вселити дитині віру в його потенціал і силу волі. Це сприяє виробленню свідомого ставлення до результатів навчальної діяльності. Саме віра у свої можливості є запорукою досягнення позитивних результатів. Надання належної уваги даному аспекті педагогічної роботи сприяє вдосконаленню майстерності учителя географії та економіки, підвищення його авторитету серед здобувачів освітніх послуг.

Запропоновані педагогами рекомендації допоможуть розвинути у дитини впевненість і віру в свої сили:

- а) з'ясуйте причини невпевненості;
- б) знайдіть ту справу, яку дитина робить найкраще;
- в) коли щось не виходить, переконайте її, що це лише тимчасова невдача;
- г) хваліть дитину навіть за найменший успіх;
- д) навчіть не боятися невдач, а сприймати їх, як необхідний етап до перемоги;
- е) виховуйте оптимістичний погляд на життя – не помиляється тільки той, хто нічого не робить;
- є) розвивайте самостійність та ініціативу – чим більше рішень дитина прий матиме самостійно, тим більшою буде її впевненість у власних силах [1].

Учитель географії та економіки має можливість створення педагогічних ситуацій вибору, коли порівнюються ряд ознак економіко-географічного об'єкта (наприклад, порівняльна характеристика двох економічних районів, регіонів тощо), розробка проектів охорони природи своєї місцевості та інші. Вибір, який здійснює здобувач освіти, його зміст, як правило, проявляється у визначенні оптимального шляху здійснення самостійної діяльності направленої на досягнення конкретного результату. У процесі цієї діяльності розвивається мотиваційна компетентність, коли здійснюється індивідуальний вибір особистості пов'язаний з внутрішньою мотивацією, інтересами учня.

Смисловий вибір, який можна використовувати на заняттях економічної географії, створює складніші умови до здійснення самого вибору. У даному випадку учитель не дає конкретних критеріїв характеристики ознак, елементів. Учень самостійно їх конструює. Наприклад, обґрунтувати вибір професії – метеоролога, геолога, географа, економіста та інших.

У екстремальних ситуаціях проявляється екзистенціальний (особистісний) вибір. В закладах освіти на практиці він може проявитися у позаурочний або позашкільний час, при організації туристсько-краєзнавчої роботи на місцевості тощо. Відбувається життєво-важливий вибір, як пошук виходу із небезпечної ситуації. Наприклад, група туристів втратила орієнтири. Як правило, це може статися у лісі, на воді, під час стихійних лих та інших несприятливих умовах. Про можливості формування вибору як діяльності ґрунтовно описано психологами Д. О. Леонтьєвим та М. В. Піліпко.

Висновки і перспективи. Формування і оцінювання ключових компетентностей здобувача освіти, як: соціальні (відповідальність), культурні (культурний розвиток учня), комунікативні (життєвий успіх), особистісний (віра у власні сили) та мотиваційні (здійснення індивідуального вибору) сприятиме міцному засвоєнню наукових основ економічної географії.

Допомога держави заключається у створенні сприятливих умов, щоб вони змогли проявити себе, досягли професійних успіхів, стали корисними громадянами України.

Література

1. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несин (заст.голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. – К., 1997. – Ч. 1: Теорія і технологія життєтворчості. – С. 271–272.

2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – С. 19-22.

3. Равен Джон Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. Изд. 2-е, испр. – М.: «Когито-Центр», 2001. – 142 с.

4. Савчин М. В. Проблеми вивчення відповідальності як соціально-психологічної якості людини // Педагогіка і психологія. – 2012. – №4. – С.32-35.

5. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program- OECD (Draft).